

HET NIEUWE LYCEUM 1935-1945

DE ZORGZAME SCHOOL

Dr. Wim Krommenhoek, oud-docent HNL

Dit is deel II van een serie, die in De Biltse Grift van september 2004 startte. Het is een bewerking door Pieter Burggraaf van een omvangrijker geschrift. In het eerste deel is de totstandkoming van de school beschreven; nu staat vooral de opvatting van het onderwijs van Het Nieuwe Lyceum centraal. Dat blijkt uit het volgen van een leerling daar op school in de jaren 1936 tot en met 1942. Aldus ontstaat een duidelijker tijdsbeeld uit de prille periode van Het Nieuwe jaren Lyceum met, in de beschrijving ingesloten, een beeld van Bilthoven in de jaren net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Een andere tijd. Ook het taalgebruik en de omgangsvormen van die tijd wijken sterk af van wat wij nu als normaal ervaren, zestig jaar later.

In 1936 is Bilthoven nog klein en het Vermeerplein, de eerste locatie van Het Nieuwe Lyceum, is een oase van rust. De school is in het tweede jaar van haar bestaan en telt circa 50 leerlingen. Iedereen komt op de fiets en wanneer een zeldzame automobiel op het plein stopt, loopt de school uit en wordt een foto gemaakt.

Uit het HNL-archief, een rommelige en stoffige verzameling mappen en dozen, welke her en der in de school gevonden zijn, wordt ons duidelijk dat de nog pas gestichte school uitgerust is met een rector en onderwijskrachten vol onderwijsidealisme. Leerlingenbegeleiding en persoonlijke aandacht voor het kind zijn voor hen zaken van groot gewicht en behoren tot het vanzelfsprekende leerproces.

Het internaat, dat bij de school behoort, staat onder leiding van de rector, Walle van Popta, dan nog geen 30 jaar oud, en diens vrouw. De rector beschouwt zijn leerlingen als pleegkinderen en neemt de opvoeding mede voor zijn rekening. De toewijding is grenzeloos en het geduld onuitputtelijk.

In het internaat woont de leerling Wim B. Hij is de enige zoon van een Indische ambtenaar; zijn grootmoeder uit Voorburg vormt zijn verbinding met de Nederlandse samenleving. Wim is opgegroeid in Indië en moet na de lagere school zijn vervolgopleiding in Nederland volgen. Hij heeft blijkbaar geen toelatingsexamen gedaan, want al snel dienen zich de eerste problemen aan.

Uit de aanpak van Wim en de verslaggeving daarvan naar Wims ouders blijkt in volle omvang de onderwijsfilosofie van Het Nieuwe Lyceum: het centraal staan van de totale ontwikkeling van het kind, vanuit inzicht in diens achtergronden en belangstelling voor zijn interesses.

Wim is duidelijk achter bij de kinderen hier. Daarom wordt door de rector gepleit voor een voorzichtige aanpak; het is beter voor Wim de eerste klas nog eens rustig te repeteren. Deze suggestie van de rector ontmoet bij de ouders van Wim geen begrip.

Het tweede jaar begint met een brief van Wims vader in Menado. Hij schrijft dat hij verwacht dat zijn zoon in juli 1937 met vlag en wimpel zal overgaan naar de tweede klas.

Een verzoek van Wim om padvinder te mogen worden wordt ingewilligd, mits de rector het ook goed vindt en zijn schoolwerk er niet onder lijdt. Maar nu maakt Wims moeder zich zorgen over de nieuwe kinderen in Wims klas, want zij zijn de aanleiding dat Wim verleid wordt om „om zich heen te kijken en niet op te letten“.

In het antwoord van de rector, waarin de ouders opgewekt worden toch vooral wat positiever over hun zoon te denken en niet steeds de jongen te bekritisieren, klinkt wel zeer de betrokkenheid door van Het Nieuwe Lyceum bij het kind. De brief is een hartenkreet van een bevlogen man die het opneemt

voor een zwakke jongen die onder de druk staat van zijn ouders, die alles verwachten van hun enige zoon.

Ook lezen we in de brief iets over de dagelijkse gang van zaken op het internaat.

.... Wim heeft heus niet veel te doen. Integendeel, wat hij heeft te doen is zo geregeld, dat het hem alleen maar goed kan doen. De enkele minuten morgen-gymnastiek hebben hem al een heel eind geholpen. Er is geen kwestie van, dat hij enige schade(!) zou ondervinden van het bed afhalen voor en opmaken na het ontbijt. Weest u toch blij dat hij het nu vlot en handig heeft leren doen. De badkamer behoeft hij nooit op te dweilen, aangezien anderen dit doen. Om op tijd aan het ontbijt te zijn behoeft hij zich nooit te haasten. Ik zelf doe in die tijd letterlijk hetzelfde als hij en scheer me er bovendien in. Extra gymnastiek vóór schooltijd met den Heer Baars heeft hij niet meer, „omdat het niet meer nodig is“. Verbeugt u zich daar nu toch over. Zijn verdere correctie krijgt hij wel in de gewone lessen.“

Langzamerhand lijkt het met Wim beter te gaan; uit Indië komt tenminste het bericht dat Wims ouders „met veel genoegen constateren dat hij zich meer en meer ontwikkelt.“ Toch is de rector er niet zo gerust op en vraagt hij een bevriende relatie om hulp.

Van het antwoord dat daarop gekomen is, worden de ouders in Indië op de hoogte gebracht. Op 31 januari 1938 schrijft de rector, na een positieve inleiding dat hij besloten heeft met Wim naar de Stichting voor Psychotechniek te Utrecht te gaan; dit overigens wel in overleg met het bestuur.

Het verslag van het onderzoek laat aan duidelijkheid niets te wensen over: „Wim is 'anders dan anderen', ...leeft in een eigen wereld en is voor de omgeving min of meer onbereikbaar. ...De moeilijkheden op leergebied zijn dan ook (en wellicht voor het grootste gedeelte) aan de karakterologische structuur, aan de persoonlijke instelling ten opzichte van iedere opgave te wijten.“ Toch besluit het rapport met het advies dat Wim: „voorlopig onder leiding van den Heer Van Popta en van de school Het Nieuwe Lyceum blijft staan en daar voor zover dat mogelijk is, individuele hulp ondervindt.“

De rector heeft een uitvoerig begeleidend schrijven samengesteld waarin de scherpe kantjes van het verslag worden afgezwakt en gerelativeerd. De rector wil nogmaals proberen Wims vader met andere ogen naar zijn zoon te laten kijken. Hij is ook heel diplomatiek en schrijft dat als Wim toch niet in klassenverband mee kan, „het ogenblik zal kunnen komen, waarop overwogen moet worden welke weg wij met hem in moeten slaan...wellicht ten dele buiten het klassikale onderwijs vallend. Wij zijn echter daaraan nu nog niet toe. Ik noem het slechts om teleurstelling te voorkomen.“ In duidelijke en klare taal houdt de school alle wegen open en toont dat zij meer mogelijkheden heeft, waar deze dingen nodig zouden blijken.

Ruim een maand na dato komt er antwoord uit Indië. Vader ziet nu het heil in van iets harder aanpakken, teneinde het doubleren van de

tweede klas te voorkomen.

„Er valt naar onze mening, met alle waardering voor den grooten vooruitgang, dien Wim bij U heeft gemaakt, meer te bereiken, wanneer hij meer leiding krijgt en iemand zijn huiswerk overhoort.“ Hoewel na verloop van tijd de rector moet constateren dat hij het moet opgeven om de ouders van Wim iets van opvoeding bij te brengen, blijft hij het niettemin voor Wim opnemen.

„In principe ben ik tegen constant overheoren van huiswerk, daar dit de kinderen zo uiterst afhankelijk maakt. Maar ik geloof, dat ik in dit geval er toch wel toe zal moeten overgaan. Op ons maakt Wim niet de indruk het leven als bestaande uit pretjes te zien. Het ware beter geweest, als hij meer jongenspretjes gehad had.“

En passant lezen we nog uit de brief dat in deze jaren de rapporten geen cijfers kenden, maar de stand van zaken in woorden aangaven. En Wims vader blijkt dan toch alles weer in cijfers om te rekenen. Het mag tragisch heten dat deze ouders het gebrek aan succes niet zoeken in het gemis aan vermogens, maar in de bijkomende omstandigheden.

De rector reageert deze keer met: „Neen, Wim wordt aangespoord, krijgt zijn op- en aanmerkingen en waar nodig ook wel straf. Maar het is niet anders dan rechtvaardig tegenover hem rekening te houden met de hem gestelde grenzen en moeilijkheden, waar hij zelf mee te worstelen heeft.“ Dit probleem is natuurlijk van alle tijden, maar de wijze waarop Het Nieuwe Lyceum hier destijds mee omsprong, is volstrekt uniek.

Het tweede jaar van Wims verblijf op Het Nieuwe Lyceum eindigt met een onverwachte brief van een der oprichters van de school, de heer Huender, aan Wims vader. Het blijkt dat beiden elkaar kennen en, wellicht mede daardoor, krijgt Wim toestemming als toehoorder in de tweede klas plaats te nemen. De rector schrijft aan Wims grootmoeder: „Het is met *Wim een geval van veel geduld hebben. Ik hoop dat zijn ouders dat ook zullen inzien. Ik ben het niet met hen eens, als zij vinden dat Wim niet genoeg zijn best heeft gedaan. Integendeel, hij heeft dit jaar goed gewerkt en gedaan wat hij kon*”. Het nieuwe schooljaar begint met een brief van Wims vader van 17 oktober 1938, nu uit Soerabaja. De brief begint met het uitspreken van zijn teleurstelling over Wims eindrapport van de vorige cursus en als gevolg daarvan, zijn status van toehoorder in de tweede klas. Alleen de verzekering van de rector „*alles te doen om uit te vinden wat voor Wim's verdere opleiding het beste zal zijn*”, heeft hem in dit toehoorderschap doen berusten. Nog steeds wil of kan vader niet begrijpen waar de schoen wringt, getuige het volgende deel van de brief: „*Hij leert stellig nog niet om het te weten, om het te onthouden of uit eerzucht tegenover zijn klasgenooten. Daarom zal stellig meer uit Wim te halen zijn met wat minder pretjes en wat meer drill. Grote vrijheid is voor hem, althans voorlopig nog, beslist verkeerd... Zoudt u, om zijn leeren te verbeteren, nu ons voorstel eens willen proberen?.. Nu Uwe methode van leeren bij Wim geen succes gebad heeft, ligt het voor de hand, dat ons voorstel een kans moet hebben.*”

En daarmee is de rector voor het blok geplaatst. Maar op bewonderenswaardige wijze zet deze opnieuw uitvoerig en geduldig zijn zienswijze uiteen. Misschien tegen beter weten in, maar in dat geval met de volharding van iemand die in zijn zaak gelooft en zich sterk wil maken voor zijn inzichten en het belang van zijn pupillen. Op 23 november gaat een uitvoerige brief naar Soerabaja, waaruit het volgende citaat:

„Ik begrijp zeer wel Uw grote zorg in deze voor Uw enig kind. Maar de enige waarachtige houding daarbij is te erkennen, dat Wim hetzij door beperktheid van aangeboren gaven, hetzij door één nog voortdurende achterstand in de ontwikkeling beneden het normale peil van zijn leeftijd blijft.”

De brief eindigt met de mededeling dat de rector, in overleg met de heer Huender, het wenselijk acht een kinderpsycholoog te raadplegen. In afwachting van het antwoord op zijn brief van 23 november, schrijft de rector drie dagen later ook Wims grootmoeder om haar te informeren over het voorgenomen bezoek aan een kinderpsycholoog en om nogmaals te benadrukken dat:

„Wim's vader meent in zijn laatste brief nog steeds, dat alle moeilijkheden voortvloeien zouden uit groot gebrek aan ijver bij Wim en voorts te danken zouden zijn aan zijn vele pretjes. Welnu, ik kan zeggen, dat wij van het tegendeel overtuigd zijn.”

Hij bevestigt tevens de ontvangst van een Sint Nicolaaspakket uit Indië en belooft de jongens een gezellige avond te bezorgen.

Donkere wolken boven de school

Ondertussen doemen geheel andere wolken op aan de horizon, want twee dagen na deze brief ontvangen alle ouders of verzorgers van interne leerlingen de volgende brief: „Gezien de tijdsomstandigheden, waarbij niemand iets voorspellen kan, wil ik U, mede namens den Voorzitter van ons Bestuur, even berichten, dat ons lyceum alles zal doen om het werk regelmatig voortgang te laten vinden. Mocht door mobilisering ons lerarencorps enkele open plaatsen krijgen, dan zullen wij daarin zo goed mogelijk voorzien. Ik kan U voorts zeggen, dat U... in vol vertrouwen bij ons kunt laten. Mijn vrouw en ik zullen voor hen zorgen als voor een eigen kind, terwijl wij weten, dat wij op alle steun en medewerking van ons Bestuur kunnen rekenen. Wij werken hier dus zo normaal mogelijk voort, slechts aan eventuele bevelen van autoriteiten zullen wij gehoor geven.“

Het zou het begin blijken te zijn van een ontwikkeling die voorgoed de koers van Het Nieuwe Lyceum zou wijzigen.

Dan lezen we in een brief van 12 december van de rector aan Wims vader dat een bezoek aan de kinderpsycholoog heeft plaatsgevonden en dat deze het mogelijk acht dat Wim ooit de HBS-A zal kunnen aflopen, mits het corrigeren van zijn achterstand zal lukken.

„Zowel met eigen leerkrachten als wellicht met enkele van buiten geloof ik wel, dat het ons gelukken zal.“

Wat betreft de extra kosten meent de rector dat vader dit wel voor zijn enige zoon zal over hebben. De extra bijlessen worden gegeven tegen de somma van f 1,25 per uur.

Er is weer iets nieuws om naar uit te kijken. Niemand heeft zijn gezicht verloren, alle partijen hebben weer hoop. Als op 12 januari 1939 de rector Wims kerstrapport opstuurt, vermeldt hij fijntjes dat dit rapport moet worden gezien: „eer met het oog op de verhanding van de klas' en 'Ik mag dit rapport niet terughouden, maar aan de andere kant behoeft dit nu verder geen invloed meer op de ingeslagen weg te hebben.“

Zou het dan toch in 1939 de goede kant op gaan? In ieder geval gaan de extra lessen in januari gewoon door.

Maar het schooljaar is nauwelijks halverwege, of er komen weer alarmerende berichten. Nu van de zijde van de bijlesdocent en de vakleerkrachten handvaardigheid en ritmische gymnastiek. Goede raad is duur en verwachtingen zijn gewekt, zeker bij vader in Indië. De rector besluit wederom de kinderpsycholoog te raadplegen en deze komt nu met een radicale remedie, waarover we lezen in een brief aan de bijlesdocent om deze mede te delen dat de lessen zullen worden gestopt. Wat blijkt het geval:

„... dat wij het binken op twee gedachten volledig loslaten, in die zin, dat wij voorlopig elk intellectueel onderwijs stopzetten. In plaats daarvan zullen wij de fysieke ontwikkeling degelijker ter hand nemen en nu niet door opzettelijke, kunstmatige oefeningen, maar door Wim voor ongeveer een half jaar te laten werken in de kwekerij van den Heer Maarten Hulst in Groenekan (waar ook de leerlingen van Kees Boeke werken)... is er van overtuigd, dat door deze maatregel Wim met een sprong vooruit zal

gaan en daarna waarschijnlijk in staat zal zijn het onderwijs in de school normaal te volgen."

In een brief aan de ouders van Wim schrijft de rector, zich beroepend op de uitspraken van alle geconsulteerde partijen o.a.:

"Zal het intellectuele werk ooit weer normale vormen in klasseverband aan kunnen nemen, dan zal het nu voor zes maanden moeten worden stopgezet. Daar tegenover moeten nu geen opzettelijke kunstmatige oefeningen geplaatst worden, maar Wim moet de gewenste oefening en ontwikkeling in zinvol verband krijgen... in werk dat doel in zich heeft en waarin hij het gevoel kan krijgen, dat hij iets presteert..."

Om de klap wat te verzachten wordt dan meegedeeld dat Wims grootouders ook geheel achter dit plan staan. De begeleiding door de school gaat onverminderd door, want:

"Wim gaat 's morgens om 8.15 uur op de fiets naar de kwekerij in Groenekan (20 minuten fietsen), met brood voor 12 uur mee, en komt om circa half zes weer thuis. Hij neemt dan hier een douche en komt daarna mee aan tafel om dan de avond verder met ons door te brengen. 's Zaterdagmiddags is hij vrij en kan dan aan het leven van zijn padvindergroep deelnemen."

En Wim zelf? *"Al dweept hij er niet mee, hij ziet toch wel in, dat het om zijn bestwil is en dat hij ook daar zijn volle medewerking moet geven om het gewenste doel te bereiken"*.

Nu maar hopen dat deze berichten in Indië met enig begrip ontvangen zullen worden.

En het tij lijkt gekeerd in Indië, want Wims vader schrijft op 29 mei een uitgebreide brief aan de rector en begint deze keer met volledige instemming: *"Ik wil dadelijk zeggen, dat wij met het door U en den Heer Huender genomen besluit om Wim voor zes maanden naar die kwekerij te laten gaan... volkomen instemmen."* De brief eindigt met een verrassend: *"u houde ons ten goede dat wij weinig hoop hebben op verdere geestelijke ontwikkeling van Wim."*

En zo eindigt het derde jaar van Wim als leerling aan Het Nieuwe Lyceum met een zes maanden verblijf op de kwekerij te Groenekan.

Aan het begin van de cursus 1939-40 beschikt Het Nieuwe Lyceum over twee locaties: Het schoolgebouw aan de Jan Streenlaan (dat later gebombardeerd zal worden), dat dan net in gebruik is genomen, en het internaat op het Vermeerplein. Op 20 september schrijft de rector in een brief dat het voor Wim beter zou zijn de begonnen proef nog niet af te breken, doch deze nog enkele maanden voort te zetten. *"...wij hopen dat in afzienbare tijd het mogelijk zal zijn Wim weer in intellectueel onderwijs op te nemen. Of dit reeds dadelijk klassikaal zal kunnen geschieden durf ik nu nog niet te zeggen, maar daarnaast blijft bij ons de mogelijkheid hem voorlopig op te nemen in de Individuele Werk Afdeling, Ik kan echter nu nog niet zeggen, wanneer dit het geval zal zijn, aangezien dit af zal hangen van de ontwikkelingsgang, die Wim op het ogenblik doormaakt."*

Voorts schetst de rector de algemene omstandigheden van toen:

„...Ik kan U gelukkig mededelen, dat mijn vrouw en de beide kleinen het goed maken. Het is ook voor haar wel een drukke en moeilijke tijd, maar wij kunnen ons toch zeker troosten met de gedachte, dat er op het ogenblik in Europa maar al te velen zijn, die er heel wat moeilijker voor staan. Wij zijn zo gelukkig geweest, ons nieuwe en mooie schoolgebouw te mogen behouden. Slechts in werkelijke oorlogstijd zullen wij het aan de militairen moeten afstaan, doch natuurlijk hoopt elkeen vurig, dat het zover nooit komen zal. Op het ogenblik genieten wij dan ook van alle voordelen, die dit gebouw ons verschaft en ik kan U zeggen, dat het een uitkomst is, nu eindelijk de gehele school onder één dak te hebben, al hebben wij gastvrijheid moeten verlenen aan een lagere school, die onze gehele tweede verdieping in beslag neemt. Maar deze hulp verstrekt men in een tijd als deze gaarne.

Wij hopen, dat U het in Indië niet te moeilijk heeft en dat ik U spoedig nadere berichten omtrent Wim zal kunnen zenden.”

Ondertussen blijft Wim op de kwekerij werken. In een briefje van 12 oktober aan Wims grootmoeder lezen we dat enkele dagen daarna de distributie van suiker zal ingaan en de rector vraagt haar de distributiekaart voor Wim op te sturen.

Op 28 november ontvangt de rector een brief van Wims vader, waarin behalve over het komende Sinterklaasfeest (er verblijven dan

nog acht leerlingen in het internaat) ook gerept wordt over heel andere zaken.

„Blijkens een kaartje in mijn krant moet Bilthoven sedert kort tot het in staat van beleg verklaarde gebied behoren. Dit brengt zeker geen moeilijkheden voor de burgerij mee? Onze inundatiemaatregelen schijnen wel afdoende te wezen. Daar komt niemand doorheen!” Wim blijft ondertussen op de kwekerij werken en gaat inmiddels twee ochtenden naar school om langzamerhand weer enig intellectueel werk te beginnen. Door tussenkomst van Kees Boeke wordt een handschriftanalyse van Wim gedaan, die de eerdere zienswijze op Wims karakter geheel bevestigt.

Als op 5 april er weer een brief uit Indië komt, blijkt Vader nu wel overtuigd van de beperkingen van Wim en is hij bereid een andere koers te varen.

„Ik geloof dat wij nu wel alle deskundigen in Holland geraadpleegd hebben, die er maar te raadplegen waren.” Maar de vader schrijft ook: *„Kan hij nu de stof volkomen bevatten nu hij onder geworden is, en is met zekerheid te zeggen, dat hij na de a.s. groote vakantie normaal zal mee kunnen in klusseverband? Zoo niet, dan moeten wij nu reeds aan andere mogelijkheden voor Wim denken en komen wij u vragen te willen nagaan, of misschien een bepaalde andere school voor Wim's ontwikkeling en capaciteiten meer geëigend is dan Uw lyceum.”*

En iets verder wordt vader nog concreter:

„Wij zien nog altijd een administratief baantje als Wims

toekomst. Bijvoorbeeld op een kleine gemeentesecretarie of bibliotheek. Wordt het nu misschien tijd om in die richting eens poolshoogte te nemen, voorlopig om te weten welke eischen voor zoon betrekking gesteld worden?"

De brief eindigt ermee dat, hoewel Wim de padvinderij niet meer leuk vindt, de vader hem niet toestaat er uit te gaan: *„omdat dat juist de meest geschikte club voor zijn ontwikkeling is.“* We mogen aannemen dat het schrijven van deze brief de vader veel moeite heeft gekost.

Aan het eind van het schooljaar 1939-1940 maakt de rector in een brief aan Wims grootmoeder de balans op. Wim is bij het werken in Groenekan zeer vooruitgegaan, maar *„wij blijven hier staan voor zekere grenzen, waar Wim nog niet overheen te brengen is. Doch wij hebben hoop, dat ook hier nog verbetering zal optreden.“*

Aan het eind blijkt de reden waarom de brief geschreven is. De rector vraagt namelijk wanneer Wim een week met vakantie naar zijn grootouders kan komen.

En hier eindigt het vierde jaar van Wims verblijf op Het Nieuwe Lyceum.

In de zomer van 1940 blijkt de verbinding met Indië verbroken en is er al enige tijd ook geen geld meer ontvangen voor Wims opleiding en opvoeding. Pas op 16 november wendt de rector zich weer tot Wims grootmoeder. Met veel genoegen deelt hij mee hoe Wim zich de laatste tijd in vele opzichten beter ontwikkeld heeft.

„Naast betgeen wij als 'intellectuele' school daartoe hebben kunnen doen, is dit ook zeker mede te danken aan de leiding en het werk, die Wim gevonden heeft in de Tuin Groenekan.“

Maar de ware reden van deze brief is een geheel andere. Aangezien er geen contact meer is met Indië, wordt nu gevraagd of de familie hier te lande hem financieel wil steunen. Ook oom en tante ontvangen een dergelijk schrijven. Wat er daarna gebeurd is, wordt ons niet duidelijk. Maar waarschijnlijk blijft Wim met financiële steun van zijn familie op het internaat, blijft enkele ochtenden lessen volgen en werkt ook op de kwekerij in Groenekan. Wim is inmiddels 17 jaar. Contact met Wims ouders is niet mogelijk en er zit geen enkel schot in de zaak, zeker niet wat school betreft. De rector zit nu toch wel met de handen in het haar. Op 16 juli stuurt de Stichting voor Psychotechniek de resultaten van het tweede psychotechnisch onderzoek, dat deze maal is uitgevoerd met het oog op Wims beroepskeuze. We lezen het volgende:

„Nu zijn ontwikkeling eigenlijk weinig of niet meer schijnt te beïnvloeden te zijn, lijkt het ons het beste, als de opvoeders bakzeil halen en hem zijn eigen gang laten gaan, in een richting waarvoor hij belangstelling heeft. Het beste voor hem is te beginnen een volontairplaats te zoeken op een rijks-, provinciaal of gemeente-archief. Groeit hij hierin, dan kan hij na verloop van tijd wellicht een functie als klerk bij een archief of bibliotheek verkrijgen.“

En hiermee lijkt Wims geschiedenis een richting in te gaan die wel heel sterk afwijkt van de eerdere verwachtingen van zijn vader.

Al die tijd is er geen bericht uit Indië geweest, maar op 16 november 1941 meldt de rector aan Wims grootmoeder het volgende:

„Wij ontvingen van Wims ouders de volgende Rode Kruis brief:

8 augustus 1941. Hopen u allen gezond. Verzoeken inlichtingen over studie Wim. Ontvingen geen antwoord op onze brief voor zijn verjaardag.

Hier alles wel. Hartelijke groeten. Ouders Wim.

Wij antwoordden:

12 november 1941. Allen gezond. Wim groeit lichamenlijk flink. Volgt niet gewone school. Zoeken met bureau Psychotechniek toekomst in archiefwerk. Geen brief ontvangen. Van Popta, vrouw, drie kinderen.”

In een brief van 28 november van de rector aan Wims grootmoeder lezen we dat Wim voorlopig op het internaat zal blijven als grootmoeder tenminste wil doorgaan met het zenden van het maandelijks bedrag.

De omstandigheden worden langzaam slechter en Wim kan voorlopig niet naar de kwekerij „omdat hij kans gezien heeft ook de achterband, die ik zelf hem geleend had, grondig stuk te rijden en daardoor zichzelf van het gebruik van zijn fiets te beroven. Voor heen en weer lopen naar Groenekan is de afstand te groot...” Verder lezen we dat de rector, zijn vrouw en de internen dit jaar een zeer simpele Sint-Nicolaas-avond zullen houden.

Dat is het laatste nieuws uit 1941. Pas in het voorjaar van 1942 vangt het laatste hoofdstuk van Wim aan.

Op 2 april 1942 ontvangt de rector een briefje van de Openbare leeszaal te Zeist, waarin wordt gesteld: „dat wij geen bezwaar hebben deze jongen tijdelijk in onze magazijnen te laten werken.” Maar, wordt er meteen bij gezegd, men moet zich wel bedenken: „dat dit werk geen enkel perspectief voor de toekomst kan bieden, want voor een leeszaal opleiding is in ieder geval een eindexamen nodig.”

De rector is opgetogen en schrijft reeds de volgende dag terug dat het zijn bedoeling is:

„om te beginnen met bijvoorbeeld drie dagen in de week hem naar Zeist te laten gaan om daarnaast nog enig onderwijs bij ons te kunnen volgen”

Aan alle consequenties is al gedacht, want in de marge van de brief staat met potlood „eten kan opgewarmd.” En al op 25 april schrijft de rector opnieuw met de vraag „wat zo Uw eerste indruk omtrent hem is.”

De eerste mei wordt Wims grootmoeder geïnformeerd. Ons verhaal gaat naar een dramatisch eind, want de rector deelt mee dat:

„Het Bestuur heeft besloten, dat men onder de huidige omstandigheden niet de vrijheid heeft Uw kleinzoorn,

Willem B., langer dan het einde van dit schooljaar,

4 Juli a.s., in school en internaat te houden.”

Verder raadt hij aan: „zal het beste zijn indien U een familieberaad belegt, om nader te zien, wat er met hem gebeuren moet.”

Op 14 mei laat grootmoeder weten dat de familieraad heeft plaatsgevonden.

„...er werd in het bijzijn van drie ooms van moeders kant en een oom en tante van vaders kant besloten, dat we allereerst tegenover de ouders in Indië en tenslotte tegenover Wim zèlf, de jongen nóg een kans moeten geven. Het plan is, hem in huis trachten te krijgen bij

een eenvoudig onderwijzersgezin, waar o.a. één of meerdere jongens van ongeveer zijn leeftijd zijn en waar iedere dag streng toezicht op zijn huiswerk gehouden kan worden. We zullen moeten afwachten, of deze nieuw-ingeslagen weg Wim 'wakker' zal maken.”

Ansichtkaart van het eerste Nieuwe Lyceum aan de Jan Steenlaan. Het gebouw werd in 1942 door de bezetters gevorderd en op 29 december 1944 door enkele bommen met de grond gelijk gemaakt.

Even dreigt nu de geschiedenis zich te herhalen, want het idee van het onderwijzersgezin en het straffe toezicht op het huiswerk ontlokken de rector in een brief van 20 mei aan grootmoeder de volgende opmerkingen: „Maar ik wil toch wel opmerken, dat wij practisch geen

verwachtingen hebben van enige verdere schoolopleiding. Hij doet nu het werk in de bibliotheek van Zeist nogal met plezier en stelt er belang in. M.i. zou men goed doen met deze ervaring toch ook rekening te houden; een plaatsing in soortgelijk werk zou ook nog zeer wel samen kunnen gaan met zijn onderbrenging bij een

onderwijzersgezin, waar hij buiten de maatschappelijke werkuren dan nog aan zijn algemene ontwikkeling verder zou kunnen werken. Ik meen dit U en de familie toch nog wel dringend in overweging te moeten geven."

Dan, bijna op het scheiden van de markt, doet zich een incident voor. Op 28 mei 1942, om half acht 's avonds wordt Wim betrappt op het weghalen van een potje Poriet. De rector neemt de zaak hoog op. De volgende dag gaat er een brief naar de grootmoeder, waarin deze beschrijving van de affaire:

.... Wij achten voor hem verder geen straf op zijn plaats. Wel echter moet hij morgen voor den Hoofd-inspecteur van Politie verschijnen. Deze maakt er geen politiezaak van, wat Wim niet weet, maar wil om ons en in 't bijzonder Wim te helpen, hem nu ook eens op zijn wijze onder handen nemen... Wanneer Wim voorlopig niet onder zeer strenge leiding zou blijven, ben ik bang, dat hij spoedig juist in deze verwarde tijd maar al te snel op dit bellend vlak zal afglijden."

Ook in de laatste fase kent de begeleiding en persoonlijke aandacht voor de leerling geen grenzen.

De familie in Voorburg wordt dan gevraagd zich erop voor te bereiden dat Wim na 4 juli eerst een tijdje daar zal komen. Wel zegt de rector toe naarstig te zoeken naar gastouders in Zeist.

De allerlaatste fase in het verhaal van Wim B.'s verblijf aan Het Nieuwe Lyceum brengt ons weer terug bij af: Wim gaat weer naar school! Op 2 augustus 1942 schrijft Wims tante die bij

grootmoeder verblijft een brief aan de rector met o.a. het volgende:

„Sinds eenige dagen zijn wij zoo gelukkig, met een tehuis voor Wim te slagen. Hij komt n.l. 9 augustus a.s. bij familie ... te Utrecht, een gezin met 2 jongens resp. 15 en 19 jaar oud, die beide leerlingen van de 'Bijzondere HBS' met 5-j.c. zijn. De school zal ook Wim gaan bezoeken en mogen we aannemen dat 't plan bestaat, hem in de 2e klasse te plaatsen."

Wel zijn er enkele twijfels over de kans van slagen van deze nieuwe ontwikkeling. Maar toch!

De brief besluit met een hartelijke dankzegging voor alle zorg en toewijding gedurende de zes jaren dat Wim te Bilthoven verbleef. Het archief sluit af met een brief van 5 augustus van de rector aan grootmoeder en tante.

„Mede namens mijn vrouw zeg ik U hartelijk dank voor Uw uitvoerige brieven en de vriendelijke woorden aan ons gericht. Wij menen gedaan te hebben wat mogelijk was, maar met allen, die Wim nastaan, betreuren wij het ook, dat de resultaten op schoolgebied niet groter konden zijn... Het lijkt ons een hele onderneming om hem nu weer in de tweede klas van een H.B.S. te plaatsen en wij kunnen niet anders dan met U van oordeel zijn, dat het waarschijnlijk te hoog gegrepen zal zijn. Maar men kan nooit weten."

En daarmee komt een eind aan het verhaal van Wim B. Wat er verder van hem geworden is, en of hij ooit een diploma heeft behaald, is ons niet bekend.